

ПЪРВИТЕ БЪЛГАРСКИ ПРОФЕСИОНАЛНИ УЧИЛИЩА

Катя Стоянова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Настоящият материал разглежда видовете професионални училища у нас в периода от тяхното зараждане и развитие до 1948 година. Вниманието се фокусира върху видовете училища, факторите (обективни и субективни) за тяхното откриване през този период, финансиране и заслугите на някои бележити българи. Разглежда се възникването, развитието и спецификата на допълнителните училища, практическите професионални училища, средните специални училища и фабрично-заводските училища.

Keywords: vocational schools, historical dates

В епохата на националното ни Възраждане в края на XVIII и началото на XIX век в България започва стопански подем в областта на занаятчийството и индустрията. Това оказва особено влияние върху развитието на образованието и културата на българското население. Настъпва разцвет на занаятчийското производство, заражда се манифактурната промишленост и индустрията. Всичко това е предпоставка и заявка за подготвени кадри, които да се справят с предизвикателствата на този индустриален подем. Във връзка с обезпечаване на кадри със специална подготовка през 1873 г. в Свищов е открито първото професионално училище у нас за подготовка и усъвършенстване на търговски дейатели. Изключителната заслуга за създаване на това училище е на един бележит българин, свищовски гражданин – Димитър Шишманов. Той е човекът, който сам, със собствени средства поема финансовата издръжка на това училище, тъй като Свищовската община по това време не е имала такава възможност. За съжаление това училище просъществува само една година, защото по нареждане на турските власти е закрито. Важно е да се отбележи, че стремежът на Димитър Шишманов е бил да даде на нашето образование професионална насока, да го свърже тясно с търговията и индустрията, по-близо до практиката, до живота.

Преди Освобождението у нас не е имало открити други професионални училища за подготовка на кадри за търговията, земеделието, занаятите и промишлеността, независимо че по това време е имало голяма необходимост от такива училища. Задължително трябва да се споменат имената на хората,

които са допринесли за популяризиране на професионалното образование у нас преди Освобождението като: Константин Фотинов, Христо Данов, Димо Хранов и други дейатели. Особено важен е фактът, че професионалното образование у нас е било под влияние на икономически напреднали страни като Германия, Англия, Австрия, Русия, Белгия и други, в които вече е имало организирано професионално обучение (Чернев & други).

През 1879 г. у нас се открива първото земеделско училище в „Образцов чифлик“ край Русе, чиято история е свързана с Мидхат паша – тогавашен управител на Дунавския вилает. След Освобождението с указ № 374 от 13.12.1879 г. училището става държавно с двегодишен курс на обучение. Това училище се открива по мотивиран доклад от тогавашния министър на външните дела и изповеданията и временен министър на финансите Григор Начович. През 1883 година се открива и земеделското училище в с. Садово (понастоящем град) с тригодишен курс на обучение. Тези две земеделски училища у нас имат голяма заслуга за напредъка на земеделието в нашата страна (с. 12). През 1905/1906 г. земеделското училище в „Образцов чифлик“ се трансформира в средно, а през 1915 – с продължителност на обучение 5 години (Чернев & други).

С указ № 509 от 9 юли, 1883 г. в с. Княжево (понастоящем квартал на София) се утвърждава закон за устройството на „Учебна занаятчийница“, с което се поставя началото на подготовка на кадри за занаятите и индустрията в България. Това училище се счита за родоначалник на професионалните и техническите училища у нас, които подготвят работници и специалисти за промишлеността. През същата година Третото обикновено народно събрание гласува да се отпусне кредит от 60 000 лева за издръжка на това училище. Важно е да се знае, че учебните планове и програми за училището са разработени от тогавашното Министерство на просвещението в партньорство с майстори и специалист от занаятчийството и индустрията. През 1895 г. Министерство на търговията и земеделието разделя училището на четири отделни училища: едното в Самоков (железарство), другото в Трън (гърнчарство), трето в Русе (столярство/дърводелство) и четвъртото в Сливен (тъкачество-бояджийство) – това е най-старото текстилно училище не само у нас, но и на Балканския полуостров, основано през 1895 г. По това време в града вече е имало няколко текстилни фабрики, като първата у нас носи името на нейния основател – Добри Желязков – фабрикаджията. Обучението се е ръководело от немски майстори (Чернев & други).

През 1910 година в Троян се открива също гърнчарско училище, което и досега продължава традициите на Трънското училище.

През 1893 г. в София се открива средно девическо стопанско училище (шивачество, шапкарство, изкуствени цветя и бродерия/ръкоделие), ситуирано в специално построена сграда на ъгъла на ул. „Алабин“ и „Лавеле“. Заслугата за създаване на това училище е на Софийското женско благотворително дружество.

ство „Майка“. По-късно у нас се откриват подобни девически училища, чийто брой нараства значително (Чернев & други).

През първите десетилетия на XX век в нашата страна се откриват редица професионални училища (държавни и частни), които дават възможност младежи и девойки да усвоят различни професии и да могат самостоятелно да ги упражняват.

Първото училище за медицински сестри у нас се открива в София през 1894 г. от дружество „Червен кръст“. За нуждите на водния транспорт през 1895 г. в Русе се създава морска школа, която през 1900 г. се премества във Варна.

За нуждите на строителството, което през третото десетилетие от Освобождението на България е в подем, у нас в София през 1909 г. се открива строително училище с два отдела – инженерен и земемерен, като клон към Първа мъжка гимназия. По-късно това училище се обособява като самостоятелно под наименованието „Държавно средно техническо училище“ (1911 г.). След няколко години към него се откриват и други отдели – лесовъден, минен и архитектурен (Чернев & други).

С решение на Министерския съвет през 1922/23 г. са открити телеграфо-пощенското и железопътното училище в София.

През 1923 г. е открито първото държавно училище за книгопечатане и графическо изкуство при Държавната печатница в София. Едновременно с обучението учениците са работили в Държавната печатница и са получавали заплата. По-късно през 1925/26 г. към същата печатница се открива и Държавно допълнително графическо-печатарско училище, в което са се обучавали работници и печатари от всички частни печатници в София (Чернев & други).

Допълнителни училища

Допълнителното професионално образование води своето начало от вечерните и неделните курсове, в които са участвали млади работещи хора, за да се ограмотят. Допълнителните училища възникват, за да се обхванат млади хора, подлежащи на задължително образование, които по някакви причини не са посещавали основното училище, което е довело до тяхната неграмотност. Първоначално обучението е вечерно и в неделни дни. Постепенно във времето целта на тези училища от ограмотяване преминава към по-висока образованост от тази в основното училище. По-късно допълнителното училище дава професионална подготовка, съчетана с общи и специални теоретични знания. Издръжката на допълнителните училища се е поемала от общините, обществените организации и държавата (Чернев & други). През 1927/28 г. у нас е имало 17 допълнителни училища, а през 1938/39 г. броят им нараства на 39. Допълнителните професионални училища са тясно свързани със Закона за организиране и подпомагане на занаятите (1914 г.)¹⁾, според който свидетелство за майстор може да се издаде само ако лицето е завършило допълнително професионално училище. С влизането в сила на Закон за търговското и промишлено образование (1924 г.)²⁾ и Закон за земеделското образова-

ние (1925г.) се откриват редица допълнителни професионални училища и курсове с оглед необходимостта от обезпечаване от материални и човешки ресурси³⁾.

Допълнителните професионални училища са в три направления: занаятчийски, земеделски и търговски. Тяхната издръжка се е поемала от търговско-индустриалните камари; обучението е безплатно и задължително за всички чираци от държавните, обществените и частните работилници (Чернев & други).

Практически професионални училища

Този вид училища се създават, за да покрият нуждите от кадри за индустрията и някои по-значими клонове на занаятчийството. Фактически историята на професионалното образование у нас започва с откриването на този вид училища. В сравнение с допълнителните училища практическите са давали по-добра подготовка на обучаваните и са имали различна и по-добра организация. В практическите училища са приемали за обучение момчета и момичета, завършили основно образование. Те са държавни, общински, частни и някои от тях са финансирани от религиозни дружества и организации. Като видове практически училища могат да се посочат: механо-технически, каменаро-зидарски, тъкачески, девически стопански, търговски, шивашки, земеделски, столарски, резбарски, електротехнически, каменоделски, сарачески и кожени и други (Чернев & други).

Средни специални училища

Динамичното развитие на индустрията, търговията и земеделието е предпоставка за необходимостта от квалифицирани кадри. По-сложните производствени процеси изискват специалисти с повече знания и умения. Всичко това налага да се създадат такъв вид училища, като първите от тях възникват след Освобождението. Една част от практическите училища се трансформират в средни специални. Като първи такива се считат земеделските в „Образцов чифлик“ край Русе и в с. Садово край Пловдив (1905/1906 г.). Друга част се откриват направо като средни специални училища. Средни специални училища – индустриално-тъкаческо-бояджийски, книгопечатане и графически изкуства, столарски, земеделски и други (Чернев & други).

Издръжката на практическите и средните специални училища се е осъществявала от държавата, фондове, общини, търговско-индустриални камари, сдружения, дружества, частни лица и други (Чернев & други).

Фабрично-заводски училища

Този вид училища възникват у нас през учебната 1947/48 г., когато се открива първото училище при Завода за селскостопански машини в Русе. Фабрично-заводските училища са организирани от самите предприятия и в тях се акцентира върху практическата подготовка на обучаваните. Основните причини за създаване на

фабрично-заводски училища са свързани с бързо развиващата се индустрия през този период и необходимостта от голям брой квалифицирани работници. Наличните допълнителни и практически училища не са достатъчни да задоволяват тези нужди. Може да се каже, че този вид професионални училища са изпълнявали и редица социални функции, като учащите в тях са получавали безплатно храна, квартира, облекло от предприятията, към които са създадени (Чернев & други).

Разгледаните в настоящия материал видове професионални училища обхващат един период от зараждането на професионалното образование у нас до 1948 година, преди провеждането на единна държавна училищна политика в тази сфера. Преустройството на мрежата от професионалните училища продължава и до днес с оглед на нейното оптимизиране и съответствие на съвременното развитие на техниката и технологиите.

БЕЛЕЖКИ

1. Семерджиева, С. Малко история и малко теория: Кратък обзор на възникването и развитието на занаятчийските еснафи в Пловдив от XVI век до първата половина на XX век
2. <http://zadruga.alle.bg/%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F/>
3. Закон за търговското и промишленото образование, 1924 г.
4. Николаева С. Съвременна актуалност на андрагогическата практика на професионалните училища (1878–1944)
5. http://www.sustz.com/Proceeding08/Papers/EDUCATION/Nikolaeva_Svetlana.pdf

ЛИТЕРАТУРА

Чернев, М. & други (1963). *Професионалното и техническото образование в България*. София: „Народна просвета“.

FIRST BULGARIAN VOCATIONAL EDUCATION SCHOOLS

Abstract. This paper considers some types of vocational schools in the country in the period of their formation and development by 1948. Focusing on the types of school factors (objective and subjective) for their detection during this period, funding and the merits of some prominent Bulgarians. Examine the emergence, development and characteristics of complementary schools, practical vocational schools, special secondary schools and ex-factory schools.

Dr. Katia Stoyanova

Sofia University „St. Kliment Ohridski“

Sofia, Bulgaria

✉ e-mail: katiastoyanova@abv.bg